

Оксана Столяренко, Олена Столяренко, Людмила Магас
м. Вінниця, Україна

Соціокультурна парадигма сучасного технічного перекладу

Abstract. *The article substantiates the sociocultural paradigm of modern technical translation, shifting the focus from text as a static object to a dynamic tool for professional interaction. The authors analyze the necessity of adapting technical documentation at linguocultural, pragmatic, and axiological levels to ensure functional adequacy and safety in global communication. Special attention is paid to the role of the translator as a "cultural mediator" in the era of artificial intelligence and digital transformation. The study emphasizes that successful knowledge transfer in the modern engineering field requires deep reflection on the sociocultural context, mental models of the audience, and ethical standards of inclusivity.*

Keywords: *technical translation, sociocultural paradigm, cultural mediator, pragmatic adaptation, engineering discourse.*

Вступ. У контексті глобалізації та стрімкого технологічного прогресу технічний переклад перестав бути суто лінгвістичним процесом заміни термінів одного коду одиницями іншого. Сучасна наукова спільнота розглядає його як складний акт міжкультурної комунікації. Проблема полягає в тому, що ігнорування соціокультурного контексту при перекладі технічної документації може призвести не лише до стилістичних помилок, а й до серйозних порушень у функціонуванні систем, недотримання техніки безпеки та викривлення ціннісних орієнтирів професійних спільнот. Крім того, розбіжності в національних технічних стандартах та регуляторних нормах вимагають від перекладача не просто точності, а глибокої адаптації змісту до правового поля країни призначення. Відсутність урахування ментальних моделей і когнітивних настанов цільової аудиторії створює бар'єри у сприйнятті інноваційних рішень, що гальмує міжнародну наукову інтеграцію. Соціокультурний вимір технічного дискурсу також охоплює специфіку корпоративної етики та усталені традиції професійної взаємодії, які суттєво різняться в різних лінгвокультурах. У зв'язку з цим виникає гостра потреба у переосмисленні ролі перекладача як культурного медіатора, здатного забезпечити смислову цілісність тексту в умовах глобального інформаційного обміну. Таким чином, трансформація технічного перекладу в міждисциплінарну категорію потребує розробки нових концептуальних підходів до оцінки якості та адекватності фахових текстів. Питання соціокультурного аспекту в перекладознавстві

досліджували такі вчені, як С. Басснетт, А. Лефевр (культурний поворот) [7], а в українському науковому дискурсі - В. Радчук, О. Селіванова [3] та інші. Проте специфіка саме технічного перекладу в розрізі соціокультурної парадигми, де домінує "прагматична еквівалентність", залишається менш вивченою. Останні розвідки вказують на необхідність врахування не лише терміносистем, а й професійних субкультур (дискурс інженерів, програмістів, енергетиків).

Актуальність теми зумовлена необхідністю підготовки фахівців, здатних адаптувати складні технічні тексти до стандартів та очікувань конкретного соціокультурного середовища. В умовах цифрової трансформації та інтеграції України до європейського науково-освітнього простору виникає потреба у переосмисленні технічного перекладу як інструменту формування єдиного когнітивного та прагматичного поля. Зокрема, інтенсифікація академічної мобільності та спільних інженерних проєктів висуває нові вимоги до формування трансверсальних компетентностей майбутніх фахівців, де соціокультурна грамотність стає невід'ємною частиною професіоналізму. Швидке впровадження систем штучного інтелекту в перекладацьку практику не нівелює, а навпаки - підсилює роль людського чинника у верифікації смислів, що мають специфічне культурне забарвлення. Важливим аспектом також є необхідність гармонізації вітчизняної термінологічної бази із міжнародними стандартами при збереженні автентичності наукового дискурсу в умовах глобального протистояння інформаційним викривленням. Відтак, дослідження соціокультурних чинників у технічній комунікації дозволяє вибудувати ефективну стратегію підготовки кадрів, здатних забезпечувати безперебійний трансфер знань у сучасному мультикультурному світі.

Метою статті є теоретичне обґрунтування соціокультурної парадигми технічного перекладу та аналіз чинників, що впливають на адекватність відтворення технічної інформації в межах різних культурних і професійних контекстів.

Виклад основного матеріалу. Сучасний технічний переклад функціонує в межах соціокультурної парадигми, яка зміщує акцент з тексту як статичного об'єкта на текст як динамічний засіб професійної взаємодії. Такий підхід розглядає технічний текст не просто як носій інформації, а як інструмент соціальної дії, спрямований на досягнення конкретних прагматичних цілей у межах певної фахової спільноти. Це вимагає від перекладача глибокої рефлексії над тим, як соціокультурні чинники впливають на інтерпретацію технічних інструкцій, проєктної документації чи наукових звітів. Відтак, на перший план виходить концепція функціональної адекватності, де успішність перекладу

визначається його здатністю забезпечити безперешкодне порозуміння між представниками різних інженерних та технологічних традицій. З огляду на це, соціокультурна парадигма стає фундаментом для подолання «когнітивних розривів», що неминуче виникають при зіткненні локальних методів виробництва з глобальними інноваційними стандартами [2]. Така зміна акценту функціонування технічного перекладу передбачає врахування лінгвокультурного, прагматичного та аксіологічного рівнів соціокультурної парадигми.

Лінгвокультурний рівень передбачає адаптацію одиниць вимірювання, стандартів маркування та специфічних професійних метафор, що є звичними для однієї країни, але незрозумілими для іншої. Цей процес виходить за межі простої конвертації величин, оскільки він зачіпає глибинні пласти сприйняття технічної інформації, сформовані національними інженерними школами. Наприклад, використання метафоричних термінів у комп'ютерних технологіях чи архітектурі часто базується на образах, притаманних конкретному мовному середовищу, що вимагає пошуку культурних аналогів у мові перекладу. Крім того, графічне оформлення схем та вибір кольорових індикаторів у технічній документації можуть мати різне символічне навантаження, яке необхідно враховувати для запобігання хибному тлумаченню. Важливою складовою є також адаптація скорочень та аббревіатур, які в певних культурах мають статус загальноновживаних, тоді як в інших потребують розгорнутого пояснення або повної дешифровки. Перекладач має виступати не лише лінгвістом, а й аналітиком, який оцінює ступінь «прозорості» технічного образу для реципієнта. До того ж, специфіка побудови речень у фахових текстах відображає логіку технічного мислення народу, що диктує необхідність трансформації синтаксичних структур. Таким чином, лінгвокультурна адаптація забезпечує природність сприйняття тексту, створюючи у користувача відчуття, що документація була першочергово написана його рідною мовою. Врешті-решт, ігнорування цього рівня може призвести до когнітивного дисонансу, навіть якщо термінологічна відповідність була дотримана з максимальною точністю [4].

Прагматичний рівень передбачає врахування «фонових знань» (presuppositions) цільової аудиторії. Наприклад, інструкція для користувача в ЄС та в Україні може вимагати різного ступеня деталізації через відмінності в технічній освіченості споживачів або різні підходи до експлуатації обладнання. Перекладач має чітко розуміти, яку інформацію можна вважати загальновідомою для фахівців конкретної країни, а які аспекти потребують додаткових експлікацій чи приміток. Важливим чинником тут виступає інтенція автора вихідного тексту, яка повинна бути збережена та адаптована таким чином, щоб викликати аналогічну

регулятивну дію у реципієнта. До прагматичних завдань також належить корекція стилю викладу: від лаконічних імперативів, характерних для англосовітної технічної традиції, до більш розгорнутих і описових конструкцій, прийнятих в українському науковому дискурсі. Крім того, необхідно враховувати соціокультурні очікування щодо оформлення попереджень про небезпеку, оскільки рівень сприйняття ризиків може варіюватися залежно від правової культури суспільства. Прагматична адаптація дозволяє усунути комунікативні бар'єри, що виникають через розбіжності в практичному досвіді користувачів. Це перетворює технічний переклад на інструмент ефективного управління поведінкою споживача в процесі взаємодії з технологіями. Зрештою, успіх прагматичного підходу визначається тим, наскільки точно перекладений текст відповідає функціональним запитам професійної групи, для якої він призначений. Таким чином, прагматика стає сполучною ланкою між теоретичним описом системи та її безпечною і продуктивною експлуатацією в реальних соціокультурних умовах. [1, с. 45].

Аксіологічний рівень передбачає дотримання етичних норм та стандартів інклюзивності, що стають дедалі важливішими у міжнародній технічній документації (наприклад, уникання гендерно маркованих термінів у технічній англійській мові). У сучасній науковій парадигмі технічний текст розглядається не лише як джерело даних, а й як ретранслятор суспільних цінностей та етичних принципів. Це вимагає від перекладача особливої уваги до термінології, яка може мимоволі містити ознаки дискримінації або закріплювати застарілі соціальні стереотипи. Зокрема, у глобалізованому просторі активно впроваджується політика «нейтральної мови», що передбачає заміну маскулінізмів на гендерно нейтральні відповідники у назвах професій та функціональних ролей. Крім того, аксіологічний аспект охоплює повагу до інклюзивності, що виявляється у коректному описі інтерфейсів для людей з особливими потребами та дотриманні етики цифрової доступності. Важливим є також уникнення етноцентричних чи колоніальних конотацій у технічних метафорах, які можуть бути сприйняті як образливі у певних соціокультурних середовищах. Перекладач має усвідомлювати відповідальність за формування толерантного професійного дискурсу, який сприяє консолідації наукової спільноти навколо принципів гуманізму. Таке ціннісне наповнення документації підвищує рівень довіри до продукту та компанії-розробника на міжнародному ринку. Зрештою, аксіологічна трансформація технічної мови відображає загальносвітову тенденцію до демократизації знань та створення безпечного, неконфліктного середовища для фахової взаємодії. Таким чином, етична

складова перетворюється на невід'ємний критерій якості сучасного науково-технічного перекладу [6].

Використання систем штучного інтелекту та САТ-інструментів (Computer-Aided Translation) додає новий вимір: алгоритми часто ігнорують соціокультурний підтекст, що вимагає від перекладача-людини ролі "культурного медіатора" [3, с. 112]. Технічний текст сьогодні - це не лише сукупність термінів, а й продукт певної інженерної культури, яка має свої традиції викладу та аргументації. Машинні алгоритми, попри їхню високу швидкість обробки великих масивів даних, наразі не здатні повноцінно аналізувати етичні нюанси або специфічні локальні контексти, що робить пост-редагування критично важливим етапом роботи. Це зумовлює перехід від моделі «людина проти машини» до синергії, де штучний інтелект бере на себе рутинні термінологічні завдання, а фахівець фокусується на адаптації прагматичних та аксіологічних аспектів тексту. Відтак, кваліфікований перекладач має володіти навичками критичного оцінювання автоматизованих рішень через призму соціокультурної відповідності, запобігаючи смисловим викривленням у складних інженерних сценаріях. Таке глибоке розуміння інженерної культури дозволяє не просто перекладати слова, а реконструювати логіку доказовості, притаманну конкретній науковій школі, що забезпечує високу якість кінцевого продукту. Таким чином, у цифрову епоху роль людини зміщується від механічного транслятора до інтелектуального архітектора міжкультурних зв'язків, який гарантує безпеку та адекватність глобальної технічної комунікації [5].

Висновки. Отже, соціокультурна парадигма технічного перекладу доводить, що ефективна передача спеціалізованої інформації неможлива без глибокого розуміння контексту функціонування мови. Перекладач стає посередником між соціумами з різними технічними традиціями. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення впливу цифрового середовища на трансформацію професійних перекладацьких стандартів та розробка методик формування соціокультурної компетенції у майбутніх інженерів-перекладачів. Особливої уваги потребує розробка інноваційних дидактичних моделей, що інтегрують розвиток м'яких навичок (soft skills) та етичну грамотність у процес інженерної підготовки. Це дозволить нівелювати ризики, пов'язані з автоматизацією перекладу, та забезпечити високий рівень критичного мислення фахівців при роботі з глобальними інформаційними ресурсами. Крім того, вивчення аксіологічного потенціалу технічних текстів відкриває нові горизонти для зміцнення міжнародної довіри та безпеки в умовах транскордонної технологічної взаємодії. Резюмуючи, можна стверджувати, що соціокультурна адаптація є не супутнім, а визначальним чинником

успішності сучасної науково-технічної комунікації в умовах розбудови єдиного світового наукового простору.

Література

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
2. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. 543 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
4. Столяренко Ол. В., Столяренко Ок. В. Майбутнє лінгводидактики: прогнозування розвитку технологій навчання іноземних мов. Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації: Збірник студентських наукових робіт / За заг.ред. В.О. Папіжук, Ю.О. Лісової, Ю.Ю. Климович – Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2025. 367 с. С. 295-298.
5. Столяренко Ол. В., Столяренко Ок. В. Міжкультурний підхід у формуванні англомовної компетентності майбутнього фахівця. Матеріали ЛІІІ всеукраїнської науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 20-22 березня 2024р. Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fbtegp/all-fbtegp-2024/paper/view/20218/16719>.
6. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих навч. закладів. Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с.
7. Bassnett S., Lefevere A. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation. Clevedon : Multilingual Matters, 1998. 143 p.